

Received: 14.10.2020
Accepted: 3.05.2021
Published: 30.12.2021

Roczniki Administracji i Prawa
Annals of The Administration and Law
2021, XXI, z. specjalny: s. 699-706
ISSN: 1644-9126
DOI: 10.5604/01.3001.0015.6218
<https://rocznikiadministracjiiprawa.publisherspanel.com>

Alina Wypych-Żywicka*
Nr ORCID: 0000-0002-9780-9046

O RENCIE RODZINNEJ, UPOSAŻENIU RODZINNYM I O PROPORCJONALNOŚCI ŚWIADCZENIA – SŁÓW KILKA

A FEW WORDS ABOUT FAMILY PENSION, FAMILY EMOLUMENT AND PROPORTIONALITY OF THE BENEFIT

Streszczenie: Uprawnienie do renty rodzinnej przysługuje dla dzieci do 25. roku życia. Jeżeli podmiot osiągnął ten wiek na ostatnim roku studiów w szkole wyższej, prawo do renty przedłuża się do zakończenia studiów. Problem stanowi interpretacja zwrotu „na ostatnim roku studiów w szkole wyższej”. Nie wiadomo bowiem, czy jego znaczenie ogranicza się jedynie do studiów wyższych, czy też obejmuje wszystkie formy studiów, jakie prowadzi szkoła wyższa. Rozszerzenie zakresu znaczeniowego zwrotu spowoduje, że kategoria „dzieci” uprawnionych do renty znacznie się powiększy. Uprawnione będą bowiem dzieci, które są studentami, jak również i te, które podjęły naukę na studiach podyplomowych i doktoranckich. Taka interpretacja wydaje się zbyt daleko posunięta. Doprecyzowania wymagają również warunki nabycia prawa do uposażenia rodzinnego po zmarłym wykonującym zawód sędziego.

Słowa kluczowe: renta rodzinna, dzieci, ubezpieczenie społeczne, studia w szkole wyższej, studia podyplomowe, uposażenie rodzinne, sędzia

Summary: Family pension entitlement applies to children up to the age of 25. If the subject has reached this age in the last year of studies in a higher school, family pension entitlement extends until the end of studies. The problem is the interpretation of the phrase ‘in the last year of studies in a higher school’. It is unknown whether its meaning is limited only to the higher education (up to master’s degree) or whether it covers all forms of studies conducted by a higher school. Extending the meaning of this phrase shall cause the category of children entitled to the family pension to enlarge significantly, because entitled shall be those children who are students as well as those who take up postgraduate or doctoral studies. Such an interpretation seems to go too far. The conditions for acquiring the right to a family emolument after the deceased performing the profession of the judge also need to be specified.

Keywords: family pension, children, social insurance, studies in a higher school, postgraduate studies, family emolument, judge

* dr hab., emerytowany prof. UG. Źródła finansowania publikacji: Wyższa Szkoła Humanitas; e-mail: a.wypych1@wp.pl

WSTĘP

Wydawałoby się, że rozwiązania przyjęte przez ustawodawcę w ustawie emerytalnej nie budzą już takich emocji, jak miało to miejsce w roku 1999 r. po wejściu ustawy w życie¹. Niestety, przekonanie to okazuje się błędne. W dalszym ciągu wątpliwości budzi nie tylko wykładnia niektórych przepisów, ale korzystanie z instytucji regulowanych przez wspomnianą ustawę w sposób sprzeczny z celem, do jakich zostały powołane. Uwaga ta dotyczy nie tylko przywołanego aktu prawnego, ale również innych regulujących prawo ubezpieczeń społecznych. Coraz częściej organy stosujące prawo, korzystając z reguł wykładni semantycznej na potrzeby wykładni operatywnej², przypisują zwrotom ustawowym znacznie szerszą denotację, niż było to wolą ustawodawcy. Szczególnie widać to na przykładzie renty rodzinnej, której regulacja prawna przechodzi gruntowną zmianę interpretacji. Proces ten rozpoczął się od określenia prawa byłego (rozведzionego) małżonka do renty rodzinnej, alimentowanego w sposób dobrowolny, przez prawo do renty dzieci przyjętych na wychowanie i utrzymanie w ramach rodziny zastępczej lub rodzinnego domu dziecka, aż do kwestii ustalenia znaczenia zwrotu „studia w szkole wyższej”. Znamienne jest, że ustawodawca mimo zgłaszanych wątpliwości interpretacyjnych spowodowanych nieodmkniętymi zakresami znaczeniowymi zwrotów, nie wprowadza zmian ustawowych, nie porządkuje prawa. Z kolei odnosi się wrażenie, że przy stosowaniu prawa orzecznictwo częściej odwołuje się do reguły ducha prawa niż do reguł formalnych pomocnych w jego odczytaniu.

Brak wyraźnego zakreslenia zakresów znaczeniowych zwrotów daje się również zaobserwować w regulacji uposażeń rodzinnych przysługujących członkom rodziny zmarłego sędziego, jak również w regule proporcjonalności kwoty świadczeń wypłacanych beneficjentom. Przekonanie panujące wśród świadczeniobiorców o pełnopłatnych świadczeniach z ubezpieczenia społecznego bez względu na datę złożenia wniosku nie ma żadnego uzasadnienia w przepisach ustawy emerytalnej.

Wskazane zagadnienia stanowiąc będą przedmiot niniejszego opracowania.

1. RENTA RODZINNA

Jednym z podmiotów uprawnionych do renty rodzinnej są dzieci. Ustawodawca szeroko potraktował tę kategorię uprawnionych, począwszy od dzieci własnych, po wnuki, rodzeństwo i inne dzieci, po spełnieniu warunków określonych w art. 68-69 ustawy emerytalnej. Wydawałoby się, że wskazane przesłanki warunkujące nabycie prawa do świadczenia są na tyle jasne, że nie wymagają doprecyzowania. Niestety, jest to przekonanie błędne. Okazuje się, że zwrotom, których znaczenie nie budziło do tej pory wątpliwości, przypisywana jest znacznie szersza denotacja. Zabieg ten powoduje, że krąg uprawnionych w kategorii dzieci uległ znacznemu poszerzeniu.

Do niedawna problem stanowiło dookreślenie zwrotu „do ukończenia nauki w szkole”³. Obecnie zgłasza się wątpliwości co do zakresu znaczeniowego zwrotu użytego w art. 68 ust.

¹ Ustawa z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (tekst jedn. Dz.U. z 2018 r., poz.1270, ze zm.); (dalej: ustawa emerytalna).

² Na temat wykładni operatywnej: J. Jabłońska-Bonca, *Wstęp do nauk prawnych*, Poznań 1996, s. 155.

³ P. Prusinowski, *Renta rodzinna przysługująca do ukończenia nauki w szkole*, „Praca i Zabezpieczenie Społeczne” 2015, nr 7, s. 29 i n.

2 ustawy emerytalnej – „ostatni rok studiów”. Zgodnie z regułą przyjęta przez ustawodawcę w przypadku osiągnięcia przez dziecko 25. roku życia, będącego na ostatnim roku studiów w szkole wyższej, prawo do renty rodzinnej przedłuża się do zakończenia tego roku studiów.

Analiza tekstów ustaw emerytalnych wskazuje, że warunek ten pojawił się dopiero w 1982 roku⁴. Jego formuła do chwili obecnej nie uległa zmianie.

Interpretacja zwrotu „ostatni rok studiów” nie wzbudziła do chwili obecnej szczególnego zainteresowania doktryny. Próżno zatem poszukiwać w literaturze poglądów w tej kwestii.

Odmienne rzecz przedstawia się w orzecznictwie. Tu pojawiły się znaczne rozbieżności interpretacyjne. W części orzeczeń Sądu Najwyższego wyrażono przekonanie, że zwrot „ostatni rok studiów w szkole wyższej”, użyty w art. 68 ust. 2 ustawy emerytalnej, nie obejmuje swoją denotacją studiów podyplomowych. W rezultacie podmiot kształcący się na studiach podyplomowych mimo że nie ukończył 25. roku życia, nie ma prawa do renty rodzinnej⁵. W części natomiast opowiedziano się za kwalifikowaniem wszelkich rodzajów studiów organizowanych i prowadzonych przez szkołę wyższą w poczet „studiów w szkole wyższej”. Tym samym przyjęto szeroką denotację sformułowania użytego w art. 68 ust. 2 ustawy emerytalnej. Wprawdzie przedmiotem orzeczeń było ustalenie, czym są studia doktoranckie, uzasadnienia nawiązywały jednak do zasadniczego problemu innych form nauki po studiach a prawem do renty rodzinnej⁶.

Decydujące znaczenie w rozbieżności stanowisk ma jednak uchwała Sądu Najwyższego w powiększonym składzie z dnia 25 września 2019 r. Sąd Najwyższy uznał, że osobie, która osiągnęła 25. rok życia, będąc na ostatnim roku studiów podyplomowych, przedłuża się prawo do renty rodzinnej do zakończenia tego roku studiów, zgodnie z art. 68 ust. 2 ustawy emerytalnej⁷.

Zdaniem SN nieuzasadnione jest zawężanie zakresu znaczeniowego terminu „ostatni rok studiów w szkole wyższej” do kategorii „ostatniego roku studiów wyższych”. Określenie „studia w szkole wyższej” ma bowiem charakter autonomiczny w odniesieniu do sformułowania „studia” czy też „studia wyższe”. Oznacza to, że przepisy prawa ubezpieczeń społecznych w sposób wyczerpujący i odrębny od innych dziedzin prawa definiują pojęcie „studiów wyższych”. Sąd Najwyższy uznał, iż z uwagi na specyfikę instytucji prawa ubezpieczeń społecznych należy przyjąć, że forma edukacji szkolnej określana mianem studiów podyplomowych – która w rozumieniu przepisów o ustroju szkolnictwa wyższego nie jest klasyfikowana normatywnie jako „studia” – nie stanowi przeszkody w pobieraniu świadczenia zgodnie z art. 68 ust. 2 ustawy emerytalnej, przy zastosowaniu reguł, które towarzyszą „zwykłym” studiom. W konsekwencji skład sędziowski wyraził przekonanie, uwzględniając wykładnię językową i systemową, że ostatni rok studiów podyplomowych jest ostatnim rokiem studiów w szkole wyższej w znaczeniu wspomnianego przepisu.

⁴ Ustawa z dnia 14 grudnia 1982 r. o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin (Dz.U. nr 40, poz. 267, ze zm. – utraciła moc w 1999 roku). Po raz pierwszy ustawodawca odwołał się do nauki w szkole wyższej w ustawie z dnia 23 stycznia 1968 r. o powszechnym zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin (Dz.U. 1968, nr 3, poz. 6, ze zm. – utraciła moc w 1982 r.). Warunek ten był jednak inaczej zredagowany. Ustawodawca wprowadził tu wymóg uczęszczania do szkoły, w tym do szkoły wyższej. Zróżnicował jednak wiek osób pobierających naukę. Wprowadził dwie kategorie wiekowe do 24 i do 25 lat.

⁵ Wyrok SN z dnia 13 stycznia 2006 r., I UK 155/05, OSNP 2006, nr 23-24, poz. 368; wyrok SN z dnia 22 stycznia 2008 r., I UK 207/08, OSNP 2009, nr 5-6, poz. 74; wyrok SN z dnia 23 listopada 2011, II UK 71/11, LEX nr 1308099; wyrok SA w Szczecinie z dnia 22 stycznia 2013 r., III AUa 632/12, LEX nr 1283291.

⁶ Wcześniej wyrok SN z dnia 6 września 1999 r., II UKN 699/99, OSNAPiUS 2002, nr 5, poz. 127; wyrok SN z dnia 17 października 2006 r., II UK 73/06, OSNP 2007, nr 21-22, poz. 325.

⁷ Uchwała SN z dnia 25 września 2019 r., III UZP 6/19, OSNP 2020, nr 5, poz. 44.

Równocześnie odrzucił w poszukiwaniu znaczenia przedmiotowego terminu obecnie obowiązującą ustawę regulującą ustrój szkolnictwa wyższego, gdyż jak twierdzi, nie posługuje się ona pojęciem „studia wyższe”, co czyni niemożliwym utożsamianie zwrotów „ostatni rok studiów w szkole wyższej” i „ostatni rok studiów wyższych”.

Przyjęta przez Sąd Najwyższy teza budzi zastrzeżenia. O tym, jak trudne jest to zagadnienie, niech świadczy fakt zgłoszenia do stanowiska SN zdań odrębnych, zawierających argumenty odrzucające zgłoszone zapatrywanie.

Nieuzasadnione byłoby w tym miejscu ich powielanie. Konieczne natomiast wydaje się poszukiwanie nowych, równie przekonujących.

Trudno poszukiwać w ustawie emerytalnej znaczenia terminu „na ostatnim roku studiów w szkole wyższej”. Nie ma go w słowniczku ustawy. Nie ma również wyraźnego odesłania do ustawy o szkolnictwie wyższym. Nie oznacza to jednak, że dopuszczalne jest przypisanie wspomnianemu sformułowaniu statusu autonomicznego, wyłącznie na potrzeby prawa ubezpieczeń społecznych, a ściślej na potrzeby ustawy emerytalnej.

Jednym z istotnych problemów w teorii prawa ubezpieczeń społecznych jest określenie rodzajów związków, jakie istnieją między prawem ubezpieczeń społecznych a innymi gałęziami prawa. Zwrócono uwagę na dwa ich rodzaje, a mianowicie na związki normatywne i pojęciowe. Pierwsze z nich sprowadzają się najczęściej do bezpośrednich odesłań do norm innej gałęzi. Z kolei związki pojęciowe bazują na pojęciach wykształconych w innych dziedzinach, w tym w innych ustawach⁸. Jeżeli tak, to znaczenia zwrotu „na ostatnim roku studiów w szkole wyższej” należy poszukiwać w ustawie regulującej organizację i ustrój szkolnictwa wyższego⁹. Trudno zgodzić się ze stanowiskiem SN, że skoro nowa ustawa o szkolnictwie wyższym nie określa, czym są studia wyższe, dopuszczalne jest określenie w sposób dowolny jego znaczenia. Trudno również zgodzić się z tym, że znaczenie zwrotu ulega zmianie, a ściślej jego status (zależny, autonomiczny) wraz ze zmianą ustawy.

Obecnie jesteśmy w sytuacji, w której ustawa o szkolnictwie wyższym posługuje się odmiennymi terminami od tych, do jakich odwoływała się poprzednia¹⁰ z 2005 roku. Nie oznacza to jednak, by fakt ten uznać za podstawę przyporządkowania zwrotowi autonomicznego statusu. Termin „szkoła wyższa” został wprawdzie zastąpiony zwrotem „uczelnia” (art. 7 ust 1 i art. 11 ustawy o szkolnictwie), ale ustawodawca w sposób wyraźny określa, jak to uczynił w poprzedniej ustawie, że uczelnia prowadzi studia I stopnia oraz II stopnia lub jednolite studia magisterskie), jak również przewiduje inne formy kształcenia, do których zalicza studia podyplomowe. Niebezpieczeństwo zaakceptowania szerokiego zakresu znaczenia terminu „ostatni rok studiów w szkole wyższej” polega na tym, że obecna ustawa o szkolnictwie wyższym obok studiów podyplomowych, kształcenia doktorantów, dopuszcza kształcenie jeszcze w innych niż wcześniej wymienione formy. Oznacza to, że każdy podmiot spełniający warunek wieku i studiujący na ostatnim roku w uczelni wyższej, w przypadku śmierci żywiciela jest uprawniony do renty rodzinnej. Dla Sądu Najwyższego nie ma znaczenia, czy potencjalni beneficjenci świadczenia już zdobyli kwalifikacje i doksztalcają się, czy też dopiero uczą się,

⁸ T. Zieliński, *Ubezpieczenia społeczne pracowników*, Warszawa 1994, s. 134-138.

⁹ Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (tekst jedn. Dz.U. 2020, poz. 85, ze zm.); (dalej: ustawa o szkolnictwie).

¹⁰ Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym (tekst jedn. Dz.U. 2017, poz. 2183, ze zm.) – uchylona w 2018 r. (dalej: ustawa z 2005 r.).

by zdobyć zawód. Nie bierze pod uwagę faktu struktury form kształcenia, możliwości zatrudnienia w czasie studiów czy częstotliwości uczęszczania na zajęcia. A co najważniejsze – nie uwzględnia roli, jaką ma spełnić renta rodzinna – zapewnić środki utrzymania dla osób, które ich nie posiadają lub po śmierci żywiciela środki te uległy obniżeniu.

Wątpliwości budzi fakt poszukiwania uzasadnienia przyjętej przez Sąd Najwyższy tezy w semantyce tego zwrotu. Nie dostrzega się, iż ustawodawca w nowej ustawie o szkolnictwie wyższym konkretyzuje rodzaj studiów – studia, studia podyplomowe i studia doktoranckie, rozdzielając poszczególne ich formy, jak to uczynił pod rządami ustawy z 2005 roku. Jeżeli ustawodawcy faktycznie chodziłoby o wszystkie formy kształcenia, dałby temu wyraz w treści art. 68 ust. 2 ustawy emerytalnej.

Przekonanie Sądu Najwyższego, że gdyby ustawodawca w art. 68 ust. 2 ustawy emerytalnej posłużył się zwrotem „ostatni rok studiów wyższych”, wyłączyłoby to z grona uprawnionych do renty rodzinnej słuchaczy studiów podyplomowych, nie zasługuje na aprobatę. Zwrot ten jest jedynie zmianą semantyczną samą w sobie. Termin „ostatni rok studiów wyższych” jest nie do przyjęcia – i to z kilku powodów. Sama nazwa studia wyższe sugerowałaby, że mogą istnieć inne niższego stopnia. Jeżeli odwołujemy się do studiów, to te mogą tylko odbywać się w szkołach wyższych. Nie studiuje się bowiem w szkołach ponadpodstawowych czy podstawowych. Sam ustawodawca w art. 68 ustawy emerytalnej eksponuje proces kształcenia. I tak wskazuje na naukę w szkole, by później pokazać następny etap edukacji – studia w szkole wyższej traktowane jako kolejna faza kształcenia w uzyskaniu kwalifikacji. Inne formy zdobywania wiedzy prowadzone w szkole wyższej, a te w ostatnim czasie oferują coraz szerszy wachlarz doksztalcenia się absolwentów, sprowadzają się jedynie do podwyższania kwalifikacji, a nie ich zdobywania. Warto zwrócić uwagę, że gdyby faktycznie chodziło o autonomizację zwrotu, ustawodawca nie wiązałby tego ze zmianą ustawy o szkolnictwie, ale zmieniłby jego zakres znaczeniowy. Paradoks jednak w tym, że ustalenie jego denotacji jest możliwe przy udziale obowiązującej ustawy o szkolnictwie wyższym, gdyż ta określa nie tylko system, ale również formy i poziomy kształcenia, jak to czyniła ustawa wcześniejsza.

Szkoda, że Sąd Najwyższy przy wykładni prawa do renty rodzinnej dzieci do 25. roku życia nie dostrzega różnic między studiami a studiami podyplomowymi, nabyciem kwalifikacji a ich podnoszeniem, studentem a słuchaczem.

Wreszcie przy ustaleniu zakresu znaczeniowego zwrotu z art. 68 ust. 2 ustawy emerytalnej można odwołać się do wykładni historycznej¹¹ i zastanowić się, czy faktycznie w czasie formułowania przepisu intencją ustawodawcy było objęcie gwarancją świadczenia wszystkie formy kształcenia w szkole wyższej. Można mieć co do tego wątpliwości, biorąc pod uwagę treść ówczesnej ustawy o szkolnictwie wyższym. Warto jeszcze raz przypomnieć, że warunek „ostatniego roku studiów w szkole wyższej” pojawił się w ustawie emerytalnej z 1982 roku¹². Interpretacja wspomnianego wyżej zwrotu nie była jednak rozszerzająca i ograniczała się jedynie do studiów, mimo że ustawa o szkolnictwie wyższym z 1982 roku¹³ wskazywała na studia – studia podyplomowe i doktoranckie.

¹¹ Na wykładnię historyczną zwraca uwagę T. Zieliński, *Prawo pracy. Zarys systemu. Część I. Ogólna*, Warszawa – Kraków 1986, s. 230-231.

¹² Patrz przyp. 4.

¹³ Ustawa z dnia 4 maja 1982 r. ustawa o szkolnictwie wyższym (Dz.U. 1982, nr 14, poz. 113, ze zm. – utraciła moc w 1990 roku).

2. UPOSAŻENIE RODZINNE PO ŚMIERCI SĘDZIEGO

Do chwili obecnej nie uległa zmianie treść art. 102 ustawy o ustroju sądów powszechnych¹⁴. Zgodnie z jego brzmieniem w razie śmierci sędziego albo sędziego w stanie spoczynku członkom jego rodziny, spełniającym warunki wymagane do uzyskania renty rodzinnej w myśl przepisów o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, przysługuje uposażenie rodzinne w wysokości dla jednej osoby uprawnionej 85%, dla dwóch 90% i dla trzech lub więcej osób uprawnionych 95%, podstawy wymiaru. Treść przepisu nie wydaje się skomplikowana. A jednak Sąd Najwyższy w uzasadnieniu do wyroku z dnia 27 czerwca 2018 r.¹⁵, odwołując się do pism Ministerstwa Sprawiedliwości z października 2012 roku, sierpnia i września 2016 roku zawierających wyjaśnienia w sprawie zakresu znaczeniowego zwrotu „spełniającym warunki wymagane do uzyskania renty rodzinnej w myśl przepisów o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych” wskazał na dwie możliwe interpretacje. Pierwsza zakłada, że art. 102 ustawy o ustroju przy odwołaniu do ustawy emerytalnej nie nawiązuje do konkretnych przepisów, co uzasadnia nie tylko stosowanie przepisów regulujących warunki nabycia prawa do renty, ale również zasad związanych z poborem świadczenia. Druga z interpretacji skoncentrowała się na terminie „warunki uzyskania świadczenia”. W konsekwencji powiązано znaczenie tego terminu wyłącznie z wymogami nabycia prawa.

Nietrudno dostrzec, że problem interpretacji treści art. 102 ust. 1 ustawy o ustroju sprowadza się do ustalenia zakresu znaczeniowego „warunki” i określenia relacji między tym zwrotem a terminem „zasady”. Założenie „racjonalnego ustawodawcy” pozwala przyjąć, że wolą tegoż jest rozdzielenie wskazanych zwrotów. Wystarczy wskazać na konsekwencję, z jaką ustawodawca posługuje się w tekście ustawy o ustroju zwrotami „warunki wynikające z przepisów ustawy emerytalnej” i „zasadami, określonymi przepisami ustawy emerytalnej”. I tak ustawodawca odwołuje się do warunków nabycia prawa, ale zastrzega możliwość regulacji określonych prawem sytuacji w oparciu o zasady.

To rozdzielenie potwierdza również reguła wykładni semantycznej, stanowiąca, że dwóm różnym zwrotom nie można przypisać tego samego znaczenia¹⁶.

Proces ustalenia denotacji zwrotów w oparciu o język potoczny nie do końca przekonuje z racji przypisanych im znaczeń. Słownikowy zakres znaczeniowy sprowadza warunek do czegoś, „od czego coś jest uzależnione”, a zasadę do „podstawy, podwaliny, oparcia, ale również do warunku podstawowego”¹⁷. Rozwiązania tej kwestii winno się poszukiwać w ustawie o ustroju, a ściślej w jego art. 102 § 5. Zgodnie z nim do uposażenia rodzinnego przysługuje dodatek dla sierot zupełnych w wysokości i na zasadach określonych w przepisach o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych. Uwagę zwraca tu wyekspozowanie wysokości dodatku i pozostałych spraw na zasadach przewidzianych w ustawie emerytalnej. Lektura przepisów ustawy dotyczących wspomnianego dodatku pozwala ustalić treść zasad, na podstawie których przyznawane jest stosowne świadczenie. Dotyczą one nie tylko wskazania okoliczności uzasadniających wypłatę dodatku, ale

¹⁴ Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. o ustroju sądów powszechnych (tekst jedn. Dz.U. 2020, poz. 365); (dalej: ustawa o ustroju).

¹⁵ Wyrok SN z dnia 27 czerwca 2018 r., I PK 78/17, OSN 2019, nr 1, poz. 5 z glosą A. Wypych-Żywickiej – „Z zagadnień zabezpieczenia społecznego” 2019, nr 8, s. 131 i n.

¹⁶ J. Wróblewski, *Zagadnienia teorii wykładni prawa ludowego*, Warszawa 1959, s. 245 i n.

¹⁷ E. Sobol (red.), *Mały słownik języka polskiego*, Warszawa 1999, s. 1003 i 1123.

również określają warunki, jakie winien spełniać podmiot, by zostać uznanym za uprawniony do świadczenia. W takiej sytuacji relacja między warunkami nabycia świadczenia a zasadami określonymi dla konkretnego świadczenia sprowadza się do ich wzajemnego „zawierania”. Okazuje się bowiem, że „zasady” są pojęciem znacznie szerszym od zwrotu „warunki nabycia”. Te ostatnie mogą stanowić jedynie część wymogów stawianych przez ustawodawcę w ramach zasad określonych w przepisach dotyczących konkretnej instytucji.

Uznanie, że termin „warunki” ogranicza się jedynie do przesłanek nabycia prawa, ma istotne znaczenie dla praktyki. Wyłącza bowiem dopuszczalność stosowania wszystkich innych przepisów, w tym regulujących zawieszenie lub zmniejszenie uposażenia rodzinnego w przypadku uzyskiwania przez beneficjenta przychodu. Nie ma tu bowiem zastosowania reguła wynikająca z art. 104 ust. 7 ustawy emerytalnej, albowiem wspomniany przepis nie określa przesłanek nabycia prawa, ale realizuje zasady towarzyszące już nabytemu prawu.

3. PROBLEM PROPORCJONALNOŚCI ŚWIADCZENIA

Wśród podmiotów ubiegających się o świadczenie emerytalne lub rentowe¹⁸ z ubezpieczenia społecznego krąży informacja, że ZUS przyznaje świadczenie zawsze w pełnej wysokości niezależnie od faktu, w którym dniu miesiąca zostanie złożony stosowny wniosek. Wystarczy zatem, by beneficjent przepracował 27 lub 28 dni, zwolnił się na mocy porozumienia stron i 29 dnia miesiąca złożył wniosek o świadczenie (pod warunkiem że spełnia wymagane przesłanki), by uzyskać za dany miesiąc rentę lub emeryturę w pełnej wysokości obok wynagrodzenia za dni, które przepracował. Nie wiadomo jednak, co jest podstawą takiego przekonania.

Rolą świadczenia z ubezpieczenia społecznego jest eliminowanie skutków zdarzenia losowego, a więc zapewnienie środków utrzymania z powodu ich braku lub ich zmniejszenia po zaistnieniu zdarzenia losowego. Warunkiem ich wypłaty jest zatem zaistnienie ryzyka ubezpieczeniowego – skutków zdarzenia losowego (np. osiągnięcie wieku, niezdolność do pracy czy też śmierć żywiciela). W czasie pozostawania w stosunku pracy i świadczenia pracy podmiot w rzeczywistości nie doświadcza skutków zdarzenia losowego pozbawiającego go środków utrzymania (np. kalectwo, w następstwie którego stał się niezdolny do pracy). Skoro tak, nie może za czas pozostawania w pracy przy braku ryzyka ubezpieczeniowego i zdarzenia losowego, które je wywołało, żądać świadczenia ubezpieczeniowego. Może wnioskować o jego wypłatę tylko za ten czas, w którym ryzyko powstało.

Analiza treści art. 136a ustawy emerytalnej¹⁹ pozwala wyodrębnić dwie reguły. Pierwsza z nich wiąże się z nabyciem prawa do świadczenia. Przyjmuje się, że jeżeli prawo do świadczenia powstaje w trakcie miesiąca (wniosek o świadczenie został złożony np. 15 sierpnia), to kwota świadczenia jest ustalana proporcjonalnie zgodnie z zasadą wskazaną w ust. 1 przepisu. Oznacza to, że kwotę świadczenia dzieli się przez wszystkie dni kalendarzowe w tym miesiącu (z uwzględnieniem niedziel i świąt), a otrzymaną w ten sposób kwotę mnoży się przez liczbę dni kalendarzowych, za które świadczenie przysługuje. W ten sposób świadczenie emerytury lub renty zostaje ustalone proporcjonalnie.

¹⁸ Dotyczy to w równej mierze renty rodzinnej.

¹⁹ Artykuł ten został dodany z dniem 1maja 2011 r. przez art. 8 pkt 7 ustawy z dnia 25 marca 2011 r. o zmianie niektórych ustaw związanych z funkcjonowaniem systemu ubezpieczeń społecznych (Dz.U. nr 75, poz. 398).

Druga z reguł wynikająca z jego 2 ustępu, z uwagi na jej nieprecyzyjną treść jest bardziej skomplikowana. Zgodnie z jej brzmieniem w razie śmierci emeryta lub rencisty wstrzymanie wypłaty świadczenia następuje od miesiąca przypadającego po miesiącu, w którym zmarł emeryt lub rencista. Problem w tym, że powyższa reguła nie daje nam odpowiedzi, w jakiej wysokości należy się świadczenie, jeżeli beneficjent zmarł w trakcie miesiąca. Czy należy bez względu na datę zgonu wypłacić rentę lub emeryturę w pełnej wysokości, czy też jej kwota winna być obliczona na zasadzie proporcjonalności?²⁰ Co się stanie w przypadku, gdy po wypłacie świadczenia nastąpi zgon świadczeniobiorcy? Czy w takim przypadku ubezpieczyciel może uznać część świadczenia za nienależne?

Zgodzić się należy, że art. 136a ustawy emerytalnej wprowadził regułę proporcjonalności, nie określając jednak, do którego momentu reguła ta ma zastosowanie. Można zatem przyjąć założenie, że stosuje się ją do wszystkich, począwszy od wystąpienia z wnioskiem o świadczenie, aż do śmierci beneficjenta. Równie dobrze przepis ten można odczytać zupełnie inaczej, dopuszczając wypłatę świadczenia w pełnej wysokości bez względu na to, czy data wypłaty świadczenia nastąpiła przed czy po śmierci beneficjenta, z zastrzeżeniem jego wstrzymania od następnego miesiąca po śmierci emeryta lub rencisty. By uniknąć takich nieporozumień, język ustawodawcy winien ulec zmianie.

*

Wskazane wyżej problemy stanowią tylko niewielki wycinek zagadnień, które w najbliższym czasie winny być skorygowane przez ustawodawcę. Gdyby można było stopniować ważność przedstawionych spraw, najistotniejszą staje się przyjęta przez Sąd Najwyższy interpretacja „studia na ostatnim roku w szkole wyższej”. Wyzaczyła bowiem ona nową linię orzecznictwa, która nie znajduje uzasadnienia w regułach wykładni, a która wiąże sądy niższej instancji.

Bibliografia

Jędrasik-Jankowska J., *Prawo do emerytury z ubezpieczenia i zaopatrzenia społecznego. Komentarz do ustaw z orzecznictwem*, Warszawa 2019.

Jabłońska-Bonca J., *Wstęp do nauk prawnych*, Poznań 1996.

Prusinowski P., *Renta rodzinna przysługująca do ukończenia nauki w szkole*, „Praca i Zabezpieczenie Społeczne” 2015, nr 7.

Sobol E. (red.) *Mały słownik języka polskiego*, Warszawa 1999.

Wróblewski J., *Zagadnienia teorii wykładni prawa ludowego*, Warszawa 1959.

Wypych-Żywicka A., *Glosa do wyroku SN z dnia 27 czerwca 2018 r., I PK 78/17*, „Z zagadnień zabezpieczenia społecznego” 2019, nr 8.

Zieliński T., *Prawo pracy. Zarys systemu. Część I. Ogólna*, Warszawa – Kraków 1986.

Zieliński T., *Ubezpieczenia społeczne pracowników*, Warszawa 1994.

²⁰ I. Jędrasik-Jankowska, *Prawo do emerytury z ubezpieczenia i zaopatrzenia społecznego. Komentarz do ustaw z orzecznictwem*, Warszawa 2019, s. 283.